

Årsmelding

Norsk håndverksinstitutt

2022

Årsmelding 2022

Norsk håndverksinstitutt

Visjon:

- Det selvfulgelige knutepunktet for tradisjonelt håndverk

Formål:

- Dokumentere, bevare og fremme tradisjonelt håndverk som kunnskap, kultur og næring, i tråd med UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven

Hovedmålgrupper:

- Håndverkere, håndverksbedrifter
- Håndverksorganisasjoner og håndverksinteresserte
- Opplæringsbedrifter og lærlinger
- Videregående skoler, fagskoler, høyskoler og universitet
- Offentlige og antikvariske myndigheter
- Museer og bygningsvernsentre
- Organisasjoner innen feltet immateriell kulturarv nasjonalt og internasjonalt

Instituttet deler sitt arbeid inn i fem hovedområder:

- Det nasjonale registeret over håndverkere
- Dokumentasjons- og opplæringsprosjekter for overføring av håndverkskunnskap
- Sekretariatet for små og verneverdige fag
- Den treårige stipendiatorordningen for håndverkere
- Nettverket Løfte håndverket
- Implementering av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven

Registeret over håndverkere

- Med Håndverksregisteret utvikler og styrker vi oversikten over håndverksutøvere innen tradisjonelle fag og teknikker.

- Håndverksregisteret gir en oversikt over utøvere innen tradisjonelle fag og teknikker.
- Registeret omfatter ca. 2700 håndverkere, som representerer 90 forskjellige fag.
- Registeret gir også en oversikt over lærebedrifter i verneverdige tradisjonshåndverksfag.
- Databasen er i 2022 vasket to ganger mot Folkeregisteret.

Det arbeides kontinuerlig med nyrekruttering og ajourhold av registerets innhold.

Instituttet tok i 2022 i bruk en digital løsning for innmelding i Håndverksregisteret.

Målet er volumøkning og god geografisk oversikt for å gjøre registeret til et nyttig verktøy for offentlige virksomheter og privatpersoner, som av ulike grunner trenger å komme i kontakt med tradisjons-håndverkere.

51 håndverkere benyttet det digitale skjemaet i 2022, hvorav 40 var nyinnmeldinger.

Prosjektene

Gjennom dokumentasjons- og opplæringsprosjekter viderefører vi tradisjonell håndverkskunnskap til nye generasjoner

Norsk håndverksinstitutt har i 2022 hatt 29 løpende prosjekter, pluss 7 prosjekter av intern eller administrativ karakter. Planlagte prosjekter som ikke har hatt aktivitet i 2022, er ikke tatt med i oversikten.

Aktiviteten er i ferd med å normaliseres etter to år med koronarestriksjoner, noe vi særlig ser i forbindelse med prosjekter som samler mange deltakere. Det er likevel fortsatt prosjekter som er preget av

årene med korona, med utsettelse eller et lavere aktivitetsnivå enn før korona.

Sett bort fra interne prosjekter, har prosjektene i 2022 involvert mer enn 700 personer, hvorav rundt 320 er barn og unge under 25 år. Gjennomføringen av Bygningsvernkongressen 2022 står for en betydelig del av volumet.

Prosjekter 2022

Bokprosjekter

Nr.	Tittel	Om	Forfatter	Utgiver	Kommentar
1	Om det å lafte	Lafting	Jon B. Godal mfl.	Fagbokforlaget	Fjerde bind, lansert på Maihaugen høsten 2022
2	Mur, far og dotter	Tørrmuring	Kjersti Aase Winjum	Skald forlag	Lansert høsten 2022

Prosjekter med fokus på elever/lærlinger og dels faglærere i videregående skole

Nr.	Tittel	Fag/teknikk	Prosjektansvar	Deltakere	Ant. barn/unge	Kommentar
3	Tradisjonell bruk av planter og kjøtt	Matfag m.fl.	Lyngheiseret	144	137	Opplæring i lokal matkultur i Nordhordland
4	Oppfølging av tidligere stipendiater	Flere fag	Håndverksinstituttet	32	30	Undervisning PLUS-skolen og Hjerleid Handverksskole
			Sum	176	167	

Samlingsbaserte prosjekter

Nr.	Tittel	Fag/teknikk	Prosjektansvar	Deltakere	Ant. barn/unge	Kommentar
5	Samling for tradisjonshåndverkere	Flere	Håndverksinstituttet	27	20	Samling av tradisjonshåndverkere på Helgeland
6	Garveseminarer	Naturgarving	ULU of Norway	17	4	Internasjonalt garveseminar, to samlinger
7	Bygningsvernkongressen 2022	Flere fag	Museumsnettverk	300	25	Nasjonal bygningsvernkongress på Maihaugen
			Sum	344	49	

Tradisjonelle prosjekter

Nr.	Tittel	Fag/teknikk	Prosjektansvar	Deltakere	Ant. barn/unge	Kommentar
8	Rekonstruksjon av Borgund stavkirke	Flere	Håndverksinstituttet	4	0	Forprosjekt 2022
9	Vedlikeholdsplan Audunarstova	Flere	Håndverksinstituttet	3	0	Utarbeiding av vedlikeholdsplan
10	Tradisjonshåndverk i museumsbutikker	Flere	Håndverksinstituttet	9	0	Etterarbeid
11	Bygging av røykovn	Tørrmuring mfl.	Håndverksinstituttet	1	0	Etterarbeid, bokprosjekt
12	Brynestein	Bearb. stein	Håndverksinstituttet	2	0	Kartlegging av ressurs, dokumentasjon
13	Østerskalk til kalkmaling (fresko/stucco lustro)	Kalkmaling	Håndverksinstituttet	95	80	Test bruk av østerskalk i kunst og bygningsvern
14	Brenneslegarn	Tekstil	Håndverksinstituttet	2	0	Brennesle til tekstil - tradisjonsoverføring
15	Produksjon av teglstein	Murer	Håndverksinstituttet	2	0	Brenning av teglstein etter gamle maler
16	SSV fagsatsing - Sivsko	Sivskomaking	Håndverksinstituttet	4	0	Produksjon av sivsko (Rogaland)
17	Kveik - gjærsopp til bruk i ølproduksjon	Ølbrygging	Vestnorsk kulturakademi	11	1	Kultivering og bruk av gamle kveikkulturer
18	Gjørtlerfaget	Gjørtler	Håndverksinstituttet	1	0	Formidling av gjørtlerfaget
19	Samling for håndbokbindere og papirkonservatorer	Bokbinder	Håndverksinstituttet	10	0	Oppfølging "Kirkenes særskilte verdier"
20	Fangst med laksegilje	Fangst	Håndverksinstituttet	2	0	Sluttarbeid
21	Tønne-making ved Hagevik Tønnefabrikk	Bøkker	Håndverksinstituttet	3	0	Dokumentasjon av Hagevik Tønnefabrikk
22	Rigging av Oselvar	Riggfaget	Håndverksinstituttet	2	0	Påbegynt, hoveddel utsatt til 2023 pga. sykdom
23	Seterinstrumenter	Musikkinstrument-maker	Håndverksinstituttet	14	0	Videreføre arven etter Magnar Storbækken
24	Steinhvelvsbru på Maihaugen	Tørrmuring	Håndverksinstituttet	5	0	Hovedprosjekt avlyst pga. manglende finansiering
25	Ukrainsk håndverk	Flere	Håndverksinstituttet	2	0	Forarbeid utstilling og workshop påsken 2023
26	SSV fagsatsing - papirmarmorering	Papirmarmorering	Håndverksinstituttet	1	0	Deltakelse kurs i København
27	Ungt tradisjonshåndverk	Flere	Håndverksinstituttet	25	25	Pilot, skilt ut som eget ansvar 2022. Tall inkluderer 5 ansatte hospitanter + kursdeltakere
28	Instruksjonsfilmer	Flere	Håndverksinstituttet	1	0	Instruksjonsfilmer i samarbeid med Fagskolen i Hordaland

Internasjonale prosjekter

Nr	Tittel	Fag/teknikk	Prosjektansvar	Deltakere	Ant barn/unge	Kommentar
29	Obnovme Gemer (Slovakia)	Flere	Obnovme Gemer	3	0	EØS-prosjekt Rombefolkning i Gemer, Slovakia
			Sum	3	0	
			Totalt	720	322	

Prosjekter med særlig involvering av barn og unge 2022

Norsk håndverksinstitutt har et mandat som strekker seg ut over *rammen for grunnopplæringen*, og hovedmetodikken som ligger til grunn for dokumentasjons- og opplæringsprosjektene er overføring av handlingsbåren kunnskap innenfor truede fag og teknikker fra en tradisjonsbærer til en ny utøver som kan bringe kunnskapen videre. Denne meto-

dikken innebærer også at læreprosessen dokumenteres. I de fleste tilfeller vil fagpersonen som følger et slikt prosjekt være en etablert håndverker som med sitt faglige utgangspunkt har et godt grunnlag for å lære faget. Hovedmetodikken som brukes er derfor ikke spesielt fokusert på barn og unge i grunnopplæringen.

Det gjennomføres likevel flere prosjekter årlig som har fokus på – og er egnet til – formidling og kunnskapsoverføring til barn og unge. I 2022 har følgende prosjekter vært særlig relevante for barn og unge:

- **Tradisjonell bruk av planter og kjøtt.** Årlig skoleprosjekt om lokal mat og mattradisjoner på Lyngheiseret på Seim i Vestland fylke. Prosjektet omfattet i 2022 137 barn i grunnskolealder.
- **Oppfølging av tidligere stipendiater.** Det er et mål at kunnskapen som bygges gjennom stipendiatorordningen skal bringes videre, og gjennom dette prosjektet legger man blant annet til rette for at tidligere stipendiater kan gjennomføre undervisning. I 2022 har Terje Granås undervist i smedfaget på Hjerleid Handverksskole, mens Gry Grindbakken har undervist i filigransølvsmefaget på PLUS-skolen i Fredrikstad. Til sammen 30 elever i videregående opplæring har deltatt.
- **Samling for tradisjonshåndverkere.** Samlingsbasert prosjekt som har vært gjennomført i flere regioner i Norge gjennom de senere årene. I prosjektet på Helgeland er byggfagelever og naturbrukselever involvert i delprosjekter knyttet til skog og materialuttak/ materialkvalitet, og til sammen 20 elever har vært involvert i 2022.
- **Garveseminarer.** Sofie Kleppe, leder for ULU of Norway og for tiden håndverksstipendiat hos Norsk håndverksinstitutt, jobber med tradisjonell naturgarving. Garveseminarene samler noen av de fremste ekspertene på naturgarving i Norden til erfaringsutveksling og kompetasebygging hos Sofie i Vågå. ULU of Norway har ansvaret for de siste lærlingene i garverfaget i Norge, og samlingene har involvert til sammen

fire nåværende og nylig ferdige lærlinger.

- **Bygningsvernkongressen.** Norges største arena for kompetanseutveksling innenfor bygningsvern og tradisjonshåndverk ble arrangert på Maihaugen i juni 2022. Deltakerlista omfattet ca. 25 unge deltakere, herunder elever fra Hjerleid Handverksskole og aktive og kommende hospitanter i Norsk håndverksinstituttts prosjekt Ungt tradisjonshåndverk.
- **Østerskalk til kalkmaling (fresko/stucco lustro).** Gjennom dette prosjektet gjøres et miljøproblem om til en ressurs for kulturminnevernet. Stillehavsøstersen er en fremmed art i norske farvann, som sprer seg langs kysten i stor fart, og fortrenger opprinnelige arter. Vestfold og Telemark fylkeskommune har gjennom flere år gitt støtte til plukking og innsamling av stillehavsøsters langs fylkets kyst, et arbeid som i stor grad involverer skoleelever langs kysten. Skjell fra stillehavsøstersen brennes i dette prosjektet til kalk som skal brukes både innen kunst og kulturminnevern. Det skal forskes på denne kalkens egenskaper sammenlignet med kalk fra stein og andre mer tradisjonelle kilder. I prosjektet ble det gjennomført en stor kalkmalebrenning på Åfarnes i Møre og Romsdal i november 2022. I denne forbindelse kom hele den lokale barneskolen på besøk og fikk en innføring i hva som skjedde og hvorfor arbeidet ble gjort. Til sammen ca. 80 barn og unge deltok på dette.
- **Gjørtlerfaget.** Norsk håndverksinstitutt har støttet innkjøp av mobilt gjørtlerverksted til gjørtler Totto Eide, og forberedelser av skoleopplegg som tilbys relevante videregående skoler fra 2023.
- **Ungt tradisjonshåndverk.** Prosjektet Ungt tradisjonshåndverk har egen omtale i årsmeldingen.

Ungt tradisjonshåndverk

I 2022 har fem unge håndverkere hospitert ved ulike museer gjennom prosjektet Ungt tradisjonshåndverk. Museene bidrar med daglig oppfølging og tilrettelegger for verksted og verktøy. I 2022 har hospitantene vært en garver, en filigransølvsmed, en tømrrer, en smed og en bunadstilvirker på

henholdsvis Maihaugen, Glomdalsmuseet, Follo museum og Gudbrandsdalsmusea. Ett år inn i prosjektet er erfaringene og tilbakemeldingene fra hospitantene gode. Håndverkerne har blitt utfordret faglig, de har knyttet nettverk, og museene har fått en ekstra ressurs i 6 måneder. Alle hospitantene har etter endt praksisperiode gått videre til jobb eller videre studier.

Hospitanter i 2022	Fag og formidling	Hva gjør de nå?
Ask Sebastian Martens	Smed, Follo museum	Starter på studier ved NTNU, kulturminneforvaltning
Frode Jansson	Naturgarver, Maihaugen	Blir leid inn som formidler av garverfaget på Maihaugen sommeren 2023
Linus Olhans	Tømrrer, Glomdalsmuseet	Startet eget foretak, blir leid inn av tradisjonshåndverkere og Glomdalsmuseet
Eline Øinæs Eriksen	Filigransølvsmed, Maihaugen	Hospitantperioden på Maihaugen er forlenget med to mnd. frem mot sommeren, deretter studier NTNU, kulturminneforvaltning
Victoria Nor	Bunadstilvirker, Gudbrandsdalsmusea	Ansatt på Husfliden Hamar
Øystein Parelius Hatle	Smed, Maihaugen	Øystein ble ansatt i 2022, men har oppstart i 2023

Ungt tradisjonshåndverk og hospitantene har fått omtale i medier som Fortidsvern, Byggmesteren, Yrke, Museumsnytt, GD, Vestby Avis og Ringsaker Blad. Prosjektet er også omtalt på instituttets egne digitale plattformer og nettsteder som ByggogBevar.no og Fortidsminneforeningen.no.

Alle hospitantene deltok på kurs i tradisjonshåndverk i Vågå i samarbeid med Fortidsminneforeningen. De ble også invitert til Håndverkskonferansen i november samt Håndverksløftet i regi av Sparebankstiftelsen DNB. To av hospitantene, Frode Jansson og Ask Sebastian Martens, holdt et innlegg om Ungt tradisjonshåndverk og erfaringene fra egen hospiteringsperiode, til begeistring for et stort publikum.

Filigransølvsmed Eline Øinæs Eriksen
Foto: Tone Iren Eggen Tømte, Maihaugen

Små fag

- Vi sikrer og viderefører verneverdige tradisjonshåndverksfag.

Sekretariatet for små og verneverdige fag (SSV) er en del av Norsk håndverksinstitutt. SSV er et nasjonalt ressurscenter innen små håndverksfag som er omfattet av Opplæringsloven.

Premissene som legges fra Utdanningsdirektoratet danner utgangspunktet for sekretariatets virksomhet. Avdelingen utarbeider årlig handlingsplan og budsjett for virksomheten. Kontakt med direktoratet skjer gjennom møter, e-post og telefon.

Hovedarbeidsområdet for SSV er informasjons- og veiledningsarbeid knyttet til små og verneverdige fag. SSV er et nasjonalt kompetansesenter for de minste håndverksfagene og gir informasjon om fagene til utdanningssøkere, ansatte innen skole, fagopplæring, bedrifter, offentlig administrasjon og media. Journalister etterspør informasjon om de små håndverksfagene generelt eller spesielt om enkeltfag.

Mange voksne har behov for informasjon og veiledning om hvordan de skal gå fram for å kunne avlegge svenneprøve som praksiskandidat.

Sekretariatet svarer på ulike henvendelser om håndverk og utdanning, økonomiske spørsmål om lærlingordningen, prøveavleggelse osv. Det er viktig å ha omfattende kunnskap om fagene, bedriftene og utfordringer knyttet til området. Fylkeskommuner kan for eksempel ha behov for bistand til lån av prøvenemnder eller til å finne aktuelle personer som kan oppnevnes. Det er også en del veiledning i forbindelse med ulike miljøer som ønsker å søke om å få godkjent nye lærefag.

Det er vanskelig å anslå hvor mange elever, lærere, utdanningssøkere og bedrifter som nås gjennom informasjon på nettsider og sosiale medier, men vi ser at det stadig er oppslag. På grunn av sykdom ble det ikke sendt informasjon til skoler i 2022 og det ble få bedriftsbesøk.

Kontakt med brukere:

Skoler	Ca. 10
Bedrifter	Ca. 270
Fylkeskommuner	11
Utdanningssøkere	Ca. 75

Sekretariatet hadde i 2022 et spesielt ansvar for to opplæringsprosjekter:

Det første var et lite prosjekt om tilvirkning av sivsko i Rogaland. Steinar Undheim fra Jæren er en av få tilvirkere av sivsko, en skotype hvor det kun brukes naturmaterialer. I juni 2022 var det en samling av interesserte sivskomakere i Tau i Rogaland. Håndverksinstituttet tok opp film og har redigert opptakene til en kort og en lang variant som viser framgangsmåten. Det ble høstet siv i Nordlandsvatnet og flettet med tørket siv fra året før.

Tradisjonsbærer Steinar Undheim syr sko av tørket og flettet sjøsivaks

Vi har i 2022 arbeidet med rapporten *Kirkenes særskilte verdier – Kartlegging av omfang, tilstand og kritisk kompetanse*. Den ble utgitt av Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA) i 2022, og er et samarbeid mellom KA, Riksantikvaren og Norsk håndverksinstitutt. Rapporten estimerer omfanget av ulike gjenstandsgrupper i kirkene, tilstand og kompetanse som trengs innen håndverksfag og konserveringsfag. Hvis en finansieringsordning for restaurering av kirkeinventar kommer på plass, er det behov for både håndverks- og konservatortjenester. I mange tilfeller vil det også være behov for kompetanseheving for å løse oppgavene på best mulig måte.

Håndbokbinding/konservering ble valgt som et pilotprosjekt for kompetansehevingskurs og tanken er at erfaringer fra dette også skal kunne brukes mot andre fagområder som er aktuelle for restaurering og vedlikehold av kirkenes inventar. En målsetting for samlingen var å få de to faggruppene håndverkere og konservatorer til å samarbeide for å imøtekomme kirkenes behov for kompetanse. Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA), Riksantikvaren og Norsk håndverksinstitutt samarbeidet om arrangementet og finansiering.

F.v. foran: faglig ansvarlig Nina Hesselberg-Wang, håndbokbinder Tone Goborg, papirkonservator Kathrin Guthmann, håndbokbinder Kristine Bekkevold, papirkonservator Cosima Walter, f.v. bak: håndbokbinder Lisa Bøthun, Hanne Moltubakk Kempton (KA), papirkonservator Kristin Ramsholt, håndbokbinder Georg Støyyva og håndbokbinder Johan Solberg. Håndbokbinder Georg Ekelund deltok på samlingen, men er ikke med på bildet.

Tallmateriale for 2022

Fag som står på listen over små håndverksfag utløser et ekstra tilskudd til bedrifter som tar inn lærling. Økt tilskudd er et virkemiddel for å få lært opp yngre utøvere i tradisjonelle håndverkskunnskaper. Etter innspill fra SSV avgjør Utdanningsdirektoratet hvilke fag som skal regnes som små og verneverdige. Inntil 1. august var det 42 fag på listen over verneverdige tradisjonshåndverksfag i 2022. Sturumakerfaget ble nedlagt fra samme tidspunkt, modellbyggerfaget og optronikerfaget ble tatt ut fra lista, bilsalmakerfaget kom inn som nytt lærefag (skilt ut fra salmakerfaget) og glasshåndverkerfaget skiftet navn til glassblåserfaget. Med tanke på 2023 er det ikke registrert noe behov for endringer i listen over verneverdige tradisjonshåndverksfag.

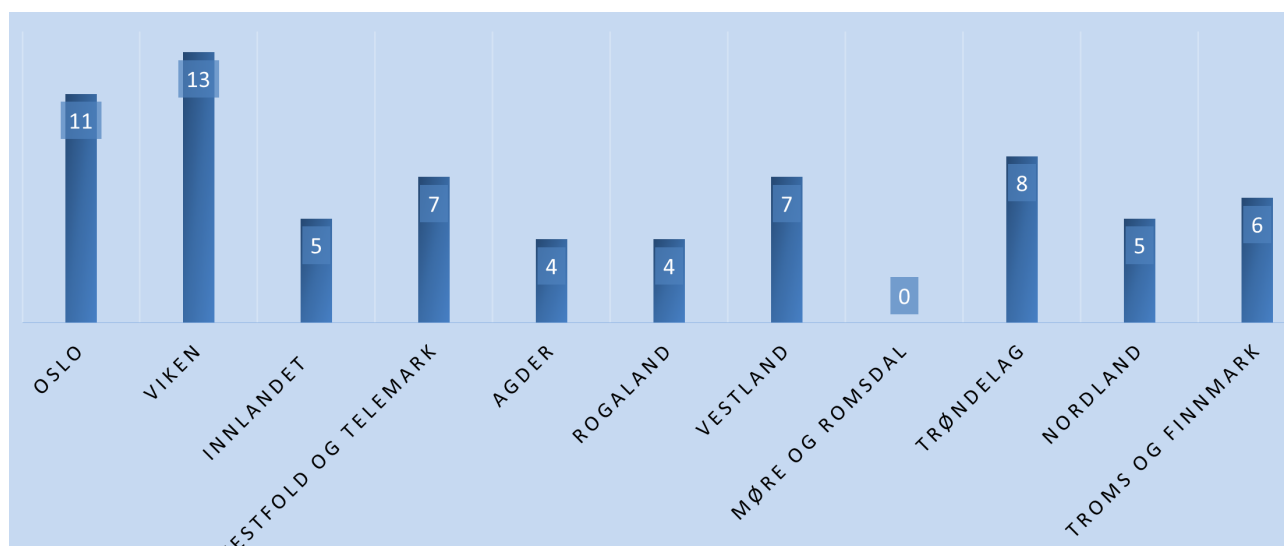
I løpet av året ble det inngått 70 nye kontrakter (mellom 1. oktober 2021 og 30. september 2022). Fag med forholdsvis mange nye kontrakter var bunadtilvirker (10 kontrakter), trebåtbygger (8 kontrakter), urmaker (7 kontrakter) og smed (5 kontrakter).

Det ble til sammen inngått fem nye kontrakter innen de fem duodjifagene. Innen de øvrige fagene på lista var det få eller ingen nye kontrakter.

I 18 av fagene var det ingen nye kontrakter siste år. I buntmakerfaget og gjørtlerfaget har det ikke vært nye lærekontrakter de siste åtte årene. Store økninger i strømutgifter har vært en stor utfordring for i overkant av halvparten av glasshyttene, som bruker mye energi til ovner (smelting av glass).

De 70 nye kontraktene ble inngått med lærebedrifter eller opplæringskontor spredt utover landet, men med hovedtyngden på Østlandet. Av opplæringskontorene var det Opplæringskontoret Tradisjonshåndverk som var ansvarlig for flest nye lærlinger, med 12 kontrakter. Opplæringskontoret Små håndverksfag hadde 11 nye kontrakter innen tradisjonshåndverkene. Opplæringskontoret i Reindrift og Duodji hadde 5 nye duodjikontrakter.

Nye lærekontrakter 2022 fordelt på fylker

Når det gjelder antall avlagte svenneprøver var antallet høyere enn året før med 64 prøver mot 58 prøver i 2021. Trebåtbyggerfaget (11 svenneprøver), bunadtilvirkerfaget (10 svenneprøver), børs-

makerfaget (7 svenneprøver) og skomakerfaget (5 svenneprøver) sto for halvparten av svenneprøvene. I halvparten av fagene på lista ble det ikke avlagt prøver.

Håndverks- stipendiatene

- Gjennom stipendiatorordningen for håndverkere videreføres håndverkskunnskap på et høyt utøvende nivå.

Den treårige stipendiatorordningen for håndverkere legger til rette for å videreføre og utvikle forskjellige håndverksfag. Gjennom en praktisk tilnærming skal håndverksstipendiatene fordype seg i prosesser, problemstillinger og praksiser som er sentrale i tradisjonelt håndverk.

Gjennom stipendiatorordningen arbeider vi med praktisk håndverksforskning. Vi utvikler kunnskap som kan styrke håndverksfagene, samtidig som stipendiatene selv legger til rette for egen praksis og veiledning av nye håndverkere. Stipendiatorordningen er viktig som en anerkjennelse av håndverk som kunnskapsform også på et høyt utøvende nivå.

Søknader og ansettelser 2022

I 2022 hadde vi 26 søkere på to stipendiatstillinger. Kvaliteten på de søknadene vi fikk i 2022 var svært god. De to nye stipendiatene er smeden Ida Skjæveland Moi og båtbygger Hallvard Heide, og ble begge valgt ut med bakgrunn i å sikre en spesielt sårbar håndverkstradisjon.

Ida Skjæveland Moi skal arbeide med navar, et mye brukt verktøy blant mange tradisjonshåndverkere. Den store leverandøren av kvalitetsnavarer har gjennom mange år vært den nå 96 år gamle tradisjonsbæreren Johannes H. Fosse. Han er

fortsatt aktiv i faget og han har stor tro på at Ida kan bli en god navarsmed.

Ida er 28 år gammel og dermed en ganske ung stipendiat. Vanligvis vil vi se etter en stipendiat som har stått lengre i faget. Men i denne situasjonen valgte vi å vektlegge et sterkt ønske fra eget fagmiljø om å satse på navar generelt og Ida spesielt, i tillegg ble tradisjonsbærerens høye alder avgjørende.

Hallvard Heide skal arbeide med geitbåt. Tradisjonsbæreren Jon Godal som fyller 86 år i 2023 er en av dem som kan aller mest om geitbåt. Han er både bestefar til stipendiaten og en sentral kunnskapsformidler og tradisjonsbærer som vi har brukt i utallige prosjekter tidligere.

Hallvard er 25 år. Vi vurderer også her at prosjektet er godt og at vi heller ikke kan garantere for tradisjonsbærerens evne og helse til å bidra i et slikt prosjekt særlig mange år frem i tid. Jon Godal har en særlig posisjon innenfor tradisjonshåndverket og vi mener at dette er en unik sjanse til å ta vare på så mye som mulig av hans kunnskap om geitbåten.

En mulig formalisering av stipendiatordningen?

Håndverksinstituttet begynte i slutten av 2022 arbeidet med å kartlegge ulike veier for en mulig formalisering av stipendiatordningen for håndverkere.

Stipendiater 2022

I løpet av 2022 har det totalt vært åtte stipendiater i aktivitet. De to nye stipendiatene, Ida Skjæveland Moi og Hallvard Heide hadde oppstart i september.

Treskjærer Boni Wiik avholdt sin avsluttende prøve på Maihaugen hvor han presenterte tre års arbeid med historiske fragmenter. Hans prosjekt har vært en god blanding av praktisk utprøving, studier av objekter og fragmenter fra diverse museumsmagasiner og en god dose historisk kunnskapsletning. Han har gjennom prosjektet forsøkt å se på hva gjenstander og fragmenter kan fortelle om en større helhet og hvordan man kan lese inspirasjon fra ett materiale over til et annet. Prosjektet har vært bygget opp rundt en rekke delprosjekter som fokuserer på enkelte fragmenter eller gjenstander. Ikke alle delprosjektene lot seg gjennomføre på grunn av reiserestriksjoner under covid-pandemien. Tilhørerne på den avsluttende prøven fikk presentert et prosjekt som både har fordypet seg i de konkrete detaljene i håndverket og som samtidig evnet å løfte blikket og filosofere rundt stilhistorie og hvordan andre fag og materialer har påvirket treskjærerfaget.

Snekker Ellev Steinsli har jobbet med tradisjonell dør- og vindusproduksjon, med fokus på materialkvalitet. Hva er det som gjør at et vindu kan vare i over 200 år? Stemmer myten om at det er tettvokst og kvistfritt tre som har blitt brukt? Ellev sin konklusjon er at de rådende konvensjonene innenfor håndverket, i liten grad stemmer med realiteten når man undersøker gamle vinduer og dører. Han mener at det snarere er snekkerens kunnskap om utnyttelse av de materialene man har hatt til rådighet, som avgjør vinduets eller dørens kvalitet og levetid. En stor del av prosjektet hans har også handlet om å finne en god arbeidsprosess for tradisjonell dør- og vindusproduksjon ut mot et moderne marked. Hvilke prosesser må være manuelle og hvor kan man bruke maskiner uten å tape kvalitet, slik at tidsbruken samlet blir sånn at det er mulig å få betalt for den jobben man faktisk gjør? Den avsluttende prøven ble avholdt i Steinslis eget verksted ved Stiklestad i Verdal.

Oversikt over stipendiatene

I løpet av 2022 har disse vært ansatt innenfor stipendiatordningen:

Navn	Fag	Tema for prosjekt	Oppstart	Avsluttes
Ida Skjæveland Moi	Smed	Navar	Sep. 2022	August 2025
Hallvard Heide	Båtbygger	Geitbåt	Sep. 2022	August 2025
Stine Rudi Standal	Modist	Hatter i stråbåndsteknikk	Sep. 2021	August 2024
Sofie Kleppe	Garver	Tradisjonelle friluftsklær i skinn	Sep. 2021	2025
Hege Iren Aasdal	Kurvmaker	Kartlegging av norske kurvtradisjoner	Sep. 2020	Årsskiftet 2023/24
Marius Borg-Heggedal	Seilmaker	Norske tradisjonsseil materialkvalitet og konstruksjon	Sep. 2020	August 2023
Boni Wiik	Treskjærer	Rekonstruksjon og symbolikk	Sep. 2019	August 2022
Ellev Steinsli	Snekker	Produksjonsteknikk og materialvalg vinduer og dører	Sep. 2019	August 2022

Formidling

I løpet av 2022 har de fleste stipendiatene formidlet fagene og prosjektene sine i ulike sammenhenger. Formidlingen har skjedd som kurs, undervisning og foredrag på egne verksteder, som gjestelærere

i skoler og på seminarer og konferanser i både Norge og i utlandet. Formidlingen har nådd et bredt publikum i alle aldre, fra barn i barneskolealder til personer i 80-årene.

Fag	Voksne	Barn og unge	Kommentarer
Snekkerfaget	150	16	1 kongress, undervisning på NTNU, kurs
Treskjærerfaget	205	10	3 seminarer, 1 kongress, privat veiledning
Kurvmakerfaget	142	12	2 seminarer, 7 kurs i Norge og Sverige
Seilmakerfaget	150	36	DKS, veileder for en lærling, 6 konferanser i Norge
Garverfaget	70	70	1 videregående skole, 1 folkehøyskole, formidling på verkstedet
Modistfaget	-	-	-
Smedfaget	-	-	-
Trebåtbyggerfaget	120		1 seminar, 1 konferanse i Norge, 1 konferanse i Bristol (UK)

Løfte håndverket

- Gjennom nettverket **Løfte håndverket** binder vi det mangfoldige håndverks-Norge sammen.

Løfte håndverket er et nasjonalt nettverk for organisasjoner og enkeltpersoner som jobber for å styrke levedyktigheten til tradisjonelt håndverk. Nettverket ble opprettet, blant annet som et svar på Kultur- og kirkedepartementets utredning Kulturhåndverk (2008). Arbeidet er forankret i St.meld. 49 Framtidas museum. Nettverket administreres av Håndverksinstituttet.

Ressursgruppe

En ressursgruppe med håndverkere og representanter fra ulike organisasjoner hjelper til å løfte ulike temaer opp på agendaen. Slik sikrer vi at viktige miljøer kan være med å påvirke arbeidet i nettverket. Gruppas sammensetning er ikke statisk, og medlemmene rullerer.

- Eivind Falk, instituttleder Norsk håndverksinstitutt
- Einar Stamnes, spesialrådgiver Norsk håndverksinstitutt
- Marit Jacobsen, direktør Norges Husflidslag
- Gry Grindbakken, filigransølvsmid, håndverker og kunsthåndverker
- Camilla Rossing, leder Norsk institutt for bunad og folkedrakt
- Elisabeth B. Bøhler, håndverker (knipling), representant Håndverkslaget
- Ove Stødle, båtbygger og daglig leder Mearrasida, Sjøsamisk senter

Løfte håndverket har arrangert to samlinger i 2022.

Vårseminaret

Ble avholdt 7. juni, på Maihaugen i Lillehammer. Temaet var **Farger i tradisjonshåndverket**.

På seminaret var det innlegg om farger gjennom historien, farger fra naturen og bruk av farger i samisk tradisjon. Vi fikk også innlegg om plantefarging av lin og hamp og fargebruken i norsk drakttradisjon.

Kulturhistorisk avdeling ved Stiftelsen Lillehammer museum (SLM) hadde omvisning i Byen og Boligfeltet på Maihaugen. De viste fram fargebruken og

malingsteknikkene som har blitt anvendt på bygg fra ulike tidsepoker.

En mer utfyllende beskrivelse av program og innlegg finnes på våre [nettsider om Løfte håndverket](#).

Vi er bevisst på å avholde Løfte håndverket på Maihaugen med jevne mellomrom. Dette for å framheve den nasjonalt sentrale plassen håndverket er ment å ha på Maihaugen.

I tillegg kan vi dra veksler på SLMs øvrige ressurser, i form av samarbeid med andre avdelinger og bruk av lokaler og infrastruktur. Friluftsmuseet, samt utstillinger som Impulser, er ofte relevant å knytte til Løfte håndverkets ulike tema.

Høstseminaret

Ble avholdt 4. november, i historiske omgivelser i Aulaen på Domkirkeodden i Hamar. Temaet var **Håndverket i kirkerommet**. Seminaret ble arrangert i samarbeid med KA- Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter, Riksantikvaren og Hamar bispedømme.

På seminaret fikk vi innlegg om det store mangfoldet i kirkeinventar og håndverk fra en rekke aktører og håndverkere. På våre nettsider kan man lese mer om programmet.

Temaene som tas opp på Løfte håndverket engasjerer og resulterer ofte i nye initiativer og konkrete prosjekter. Etter samlingen ble det, i samarbeid med venneforeningen ved Lillehammer museum og Sigrid Undset-selskapet, igangsatt produksjon av de klassiske fuglehåndtakene som er å finne i Sigrid Undsets hjem, ved gjørtler Totto Eide.

Immateriell kulturarv

- Vi deler erfaringer med vern av den immaterielle, levende kulturarven, og bidrar til å utvikle metodikk og praksis.

Instituttet arbeider praktisk, organisatorisk og politisk for å implementere UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven. Som forankret i St.meld. 49 Framtidas museum legger instituttet vekt på metodikkutvikling og tverrfaglig samarbeid, i tillegg til den ordinære kjernevirksomheten med kunnskapsoverføring og styrking av tradisjonshåndverk som sentrale element.

Vi deltar i nasjonale, nordiske og internasjonale nettverk og fora der målet er å utveksle og diskutere metoder for vern av immateriell kulturarv. Vi arbeider for å synliggjøre og styrke levende kulturarv gjennom føring av nasjonale fortegnelser og samarbeid med miljø, grupper og NGO-er i feltet. Formidling står sentralt i instituttets arbeid med immateriell kulturarv.

Vi samarbeider nært med Kulturdirektoratet for å styrke miljøer innenfor tradisjonelt håndverk spesielt, men også andre miljø i konvensjonens nedslagsområde.

Safeguarding Practices og nordisk-baltisk samarbeid

Nettstedet www.safeguardingpractices.com skal inspirere aktører i kulturarvsfeltet til samarbeid og utveksling av erfaring om vern av immateriell kulturarv på tvers av landegrensener i Norden. Norsk håndverksinstitutt administrerer nettstedet og har

redaktøransvar for innholdet. Her deles erfaringer fra ulike prosjekter og vernetiltak for immateriell kulturarv.

Nettstedet omfatter de nordiske landene (inkl. Færøyene, Grønland og Åland), samt de baltiske landene, Latvia, Estland og Litauen. Det var 52 artikler pr. desember 2022 og antallet utvides stadig. Fokus har vært på bredde i tema og geografi, samt tradisjonell kunnskap og minoriteters kulturarv.

Safeguardingpractices.com utvikles i tett dialog med medlemmer av (UNESCO akkrediterte) NGO-er fra Norden og Baltikum, gjennom det nordisk-baltiske nettverket. Det er NGO-ene som har kontakt med utøverne og arbeider i felten, og som har førstehånds kjennskap til modeller og metodikk, som er tema for nettsidene.

Håndverksinstituttet deltar aktivt i komiteen for det nordisk-baltiske nettverket; The Nordic and Baltic network on Intangible Cultural Heritage. Gruppen har en aktiv åpen Facebook-side og har en egen side med informasjon på *safeguardingpractices.com*. Siden brukes aktivt av nettverket for å dele erfaringer med immateriell kulturarv.

Nettverket arrangerer jevnlig webinarer om viktige emner og arrangerer utveksling av erfaringer gjennom EU-finansierte prosjekter (Erasmus), samt Nordic Culture Point m.m. Resultater og erfaringer blir delt på *safeguardingpractices.com*.

Rådgivning og formidling

Håndverksinstituttet har en viktig rådgiverfunksjon for organisasjoner, grupper og enkeltpersoner som jobber med temaer knyttet til UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven. Gjennom vår sentrale rolle i arbeidet med det norske IKA-nettverket har vi bistått både nominasjonen av bunadbruk og seterkultur, som begge er oversendt UNESCO for mulig inskripsjon.

Norsk håndverksinstitutt gjennomførte i 2022 flere foredrag om immateriell kulturarv og håndverk. Blant annet har vi forelest for lærerstudenter ved OsloMet, ved Høgskolen i Innlandet og i forbindelse med lanseringen av Sparebankstiftelsen DNBS satsing *Håndverksløftet*.

Deltakelse internasjonalt

Håndverksinstituttet var representert på den niende sesjonen av General Assembly i UNESCOs hovedkvarter i Paris. Her var vi ansvarlig for lanseringen av boka [Traditional Musical Instruments](#), der vi har hatt redaktøransvar. På grunn av covid-pandemien kunne boken, som kom ut i 2021, ikke distribueres før i 2022.

Håndverksinstituttet var representert på 17.COM (The 17th session of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) som ble avholdt i Rabat, Marokko. Her hadde vi blant annet ansvar for å lede priskomiteen og dele ut prisen til minne om [Albert vd Zeiden](#).

ICHNGO Forum er et nettverk av UNESCO-akkrediterte NGO-er. NGO-ene avvikler sine arrangementer i forkant av og underveis i komitemøtet. Forumet spiller en viktig rolle i kompetansebygging av det internasjonale NGO-miljøet, i form av seminar, diskusjonsgrupper og veiledning.

Siden 2012 har Norsk håndverksinstitutt ledet redaksjonsrådet til #HeritageAlive, som er en journal for de UNESCO-akkrediterte NGO-ene. Redaksjonen har gitt ut flere titler i bokform. Målet med journalen er å dele metodikk og erfaringer med vern av den immaterielle kulturarven

Kunnskap om naturen er viktig immateriell kulturarv. Ærfuglunge på Lånan. Foto: Rita Johansen

Publikasjoner 2022

Større publikasjoner (bøker/antologier)

Navn	Tittel på artikkel/bok	Publisert hvor /forlag	Omfang tekst/sider
Smedsrud, Inger mfl.	Kirkenes særskilte verdier. Kartlegging av omfang, tilstand og kritisk kompetanse	Kirkens arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA)	163
Godal, Jon, Olstad, Henning og Moldal, Steinar	Om det å lafte. Band 4. Frå fortid til framtid	Fagbokforlaget	204
Winjum, Kjersti Aase	Mur, far og dotter	Skald	192

Andre fagartikler

Navn	Tittel på artikkel	Publisert hvor	Omfang tekst
Falk, Eivind	Mennesker har føtter, ikke røtter. UNESCO som fredsprosjekt og det internasjonale perspektivet	Form 3/22	4 sider
Falk, Eivind	Perleport til innsikt	Norsk Husflid 1/22	3 sider
Falk, Eivind	Klinkbygde båter og immateriell kulturarv	Kysten 1/22	5 sider
Sundbø, Christine	Magi med kumager på museet	Fortidsvern 3/22	4 sider
Smedsrud, Inger	Kirkeinventar og håndverkskunnskap	Fortidsvern 3/22	2 sider
Smedsrud, Inger	Dobling av faglærte bøkkere	Yrke 1/22	3 sider

Rapporter

Navn	Tittel på rapport	Publisert hvor	Omfang tekst
Smedsrud, Inger	Tilvirking av sivsko	Instituttets hjemmeside	17 sider

Representasjon i råd og utvalg

Håndverksløftet

Sparebankstiftelsen DNBS satsing Håndverksløftet har som mål å fremme statusen for håndverksfagene og bevisstgjøre folk på verdien av tradisjonshåndverk. Instituttleder Eivind Falk er valgt inn i faglig råd for prosjektet.

Faglig råd Utdanningsdirektoratet

For Faglig råd for håndverk, design og produktutvikling er spesialrådgiver Einar Stamnes fra Håndverksinstitutt oppnevnt som rådsmedlem.

Instituttet på web

Håndverksinstituttet formidler sitt arbeid på ulike digitale plattformer:

- Digitalt nyhetsbrev, 6 utgivelser i året, sendes ut til ca. 2200 abonnenter
- Nettsiden www.handverksinstituttet.no inneholder informasjon fra alle våre arbeidsområder, inklusiv blogger fra hver enkelt håndverksstipendiat
- Facebook www.facebook.com/handverksinstituttet
- YouTube-kanal: www.youtube.com/channel/UCC_n3ub-bXfgLVSqx8xYJ6w
- Instagram: <https://www.instagram.com/norskhandverksinstitutt/>
- Safeguarding Practices: www.safeguardingpractices.com

Oversikt over ansatte

Instituttleder	Eivind Falk
Administrasjonskonsulent	Anne Martinsheimen Egge
Rådgiver SSV	Inger Smedsrud
Rådgiver	Hanne Bergseth
Rådgiver	Jarle Hugstmyr
Rådgiver	Hilde Ekeberg
Rådgiver	Kjetil Storeheier Norheim
Spesialrådgiver	Einar Stamnes
Prosjektkoordinator	
Ungt tradisjonshåndverk	Christine Sundbø
Håndverksstipendiat	Boni Wiik (til 1. september)
Håndverksstipendiat	Ellev Steinsli (til 1. september)
Håndverksstipendiat	Marius Borg-Heggedal
Håndverksstipendiat	Hege Iren Aasdal
Håndverksstipendiat	Sofie Kleppe
Håndverksstipendiat	Stine Rudi Standal
Håndverksstipendiat	Ida Skjæveland Moi (fra 1. september)
Håndverksstipendiat	Hallvard Heide (fra 1. september)

Økonomi

Tildeling av midler for 2022 var følgende:

Fra Kultur- og likestillingsdepartementet til drift av Håndverksinstituttet kr 6 191 400,-

Fra Kunnskapsdepartementet kr 6 211 000,- Disse midlene bidro til å dekke:

- Opplærings- og dokumentasjonsprosjekter
- Tilskudd 6 stipendiater
- Driftstilskudd Sekretariatet for små og verneverdige fag

I tillegg fikk vi i 2014 overført kr 2 000 000,- fra Kultur- og likestillingsdepartementet øremerket fordeling til opplæringsarenaer for tradisjonshåndverk. Midlene skal fordeles i samarbeid med NTNU Riksantikvaren og Kulturdepartementet.

I 2022 fikk vi tilført ekstra midler gjennom deltagelse i i det slovakiske EØS-prosjektet Obnovme Gemer, som blant annet skal bidra til å videreføre tradisjonell håndverkskunnskap, spesielt rettet mot romer i Gemer-regionen i Slovakia. I tillegg fikk vi tilført ytterligere midler gjennom Sparebankstiftelsen DNBS tildeling til prosjektet Ungt tradisjonshåndverk.

Norsk håndverksinstitutt revideres som en del av Stiftelsen Lillehammer museum. Regnskapet viser et underskudd mot budsjett på kr 34 594,-

Norsk håndverksinstitutt

Maihaugvegen 1
N-2609 Lillehammer
Tlf. +47 906 38 213
post@handverksinstituttet.no
www.handverksinstituttet.no

NORSK
HÅNDVERKS-
INSTITUTT